

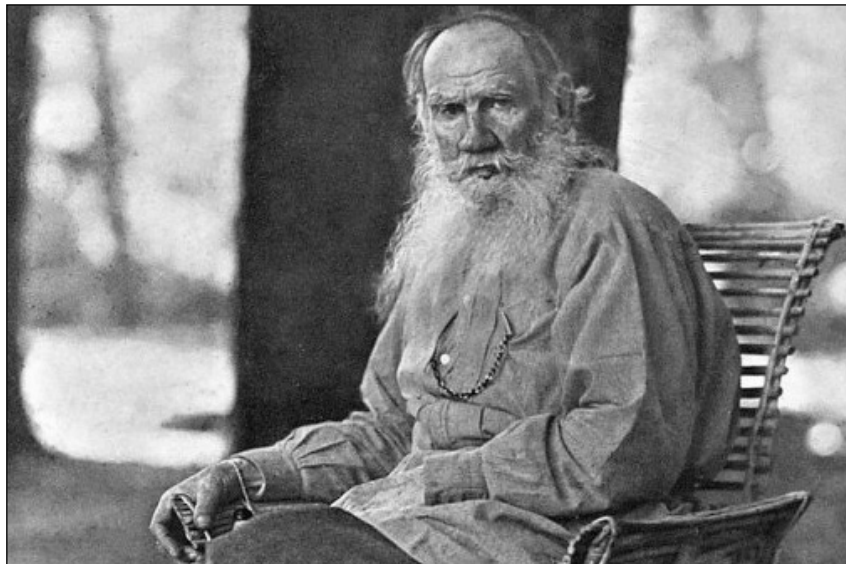
Lev Tolstoy dünya ədəbiyyatında roman janrının ən görkəmli nümunələrini yaradan yazıçı kimi tanınır. XIX əsr rus cəmiyyətinin realistik mənzərəsini canlandıran yazıcının yaradıcılığı başqa xalqların ədəbiyyatına da təsirsiz ötüşməyib.

"Müzakirə"mizdə iştirak edən ədəbiyyat adamları böyük yazıcının - Tolstoyun yaradıcılığının çağdaş ədəbiyyata təsir qüvvəsinin bu gün də davam etdiyini qeyd edirlər.

yaradıcılığının realistik xüsusiyyətinə daha çox önəm verir, sənətkarlıq məsələlərini dərinlən mənimsəyir, onun işığında öz addımlarını atmağa çalışırdılar. Rus milli həyatının realistcəsinə təsviri Azərbaycan yazıçıları da buna sövq edirdi". B.Əhmədlinin fikrincə, 30-cu illər Azərbaycan romanının təşəkkülündə də L.Tolstoy yaradıcılığının böyük köməyi olub. Belə ki, M.S.Ordubadi, Y.V.Çəmənzəminli, S.Rəhimov, Əbülhəsən, Mir Cəlal kimi yazıçıların roman yaradıcılığında L.Tolstoy faktorunu unutmaq olmaz: "Onun yaradıcılığı həm mövzu və problematika, həm həyatı doğru əksətdirmə, həm də bədii təsvir və ifadə vasitələri baxımından örnək kimi götürülürdü". Filoloq qeyd edir ki, müharibə möv-

edir. Əslində? Lev Tolstoyun yazı üslubu o qədər də orijinal deyil, yeni nəzərəçarpan üslub deyil, amma o oxucuya adi üsullar və yollarla bütün mümkün şeyləri deyir - necə deyir, o da ayrı mövzudur. Tolstoy oxucuya yazıçı arasında olan bütün maneələri aradan götürən yazıçıdır, özü ilə oxucu arasında elə bir yaxınlıq yaradıb ki, bunu bəlkə də bu vaxta kimi heç bir yazıçı etməyib. Qəribədir ki, Lev Tolstoy Mopassana bənzəməsə də, onu çox sevirmiş. Bizdə də elə yazıçılar var və olub ki, Tolstoyu çox sevilə, amma ona bənzəyə bilməyiblər. Məsələn, Məmməd Səid Ordubadi ("Qılınc və qələm"), Mirzə İbrahimov ("Gələcək gün"), Mehdi Hüseyn, İsmayıl Şıxlı... bu yazıçıların dili, üslubu, mövzu və mətn strukturu tamam fərqlidir, ilk baxışdan adama elə gələ bilər ki, nəqlətmə və mətnin strukturu baxımından hardasa Lev Tolstoy, ya da, deyək ki, Şoloxov təsiri sezilir. Amma bu, qətiyyətlə belə deyil. Bütün yazıçılarda epik təsvirlər və hadisələrin bu və ya digər şəkildə mənzərəsi verilir (əslində, elə yazıçılığın "cari işi" budur!), mən buna "təsir" demirəm, qidalanmaq deyirdim. Necə ki, insan üçün hava və su zəruri və həyatı qidalanma vasitəsidir, yazıçılar da bir-birləri üçün bax, belədir. Onlar birini oxuduqca, qidalanırlar. Kim necə qidalanar? Bu ayrı məsələdir". Yazıcının fikrincə, Lev Tolstoy öz yaradıcılığında o qədər qlobal məsələlər və suallar qaldırıb ki, hər birindən bir roman yazmaq olar və yazılıb da: "Dünya ədəbiyyatında deyərdim ki,

stoyun təbiətinin nəhəngliyindəndir ki, o enerjini ədəbiyyata yönəldə bildi və rus ədəbiyyatının, dünya ədəbiyyatının şah əsərlərini yaratmağı bacardı". Hər əsərin özünün yazılma tələbinin olduğunu deyən ədəbiyyatşünas alim yazıcının "Anna Karenina" əsərini daha çox xoşladığını deyir: "Hər və sülh"də hətta Kutuzov özü fransız romanları oxuyur. Bu əsər o qədər möhtəşəmdir ki, fikrimcə, bu əsərin birinci mesajı rus silahının şərəfli tarixinə haqq qazandırmaq cəhdidir. Ancaq bütün əsərlərdə olduğu kimi orda da qadın-kişi münasibətləri rol oynayır. "Dirilmə" didaktika ilə yüklənmiş əsərdir. Orda da möhtəşəm peyzaj var. Məsələn, dan yerinin açılması, gecələrin təsviri və s. Tolstoyun nəsrində musiqi var. Bu günə qədər rus insanını, oxucusunu cəlb edən bir şey də nəsirdeki musiqilikdir. Tolstoyun üslubunu gözəlləşdirən nədir? Tolstoy obraz ustasıdır, obrazı yarada bilir, möhtəşəm detallar tapa bilir. Yeni Tolstoy vizuallığın ustasıdır. Əlbəttə, istənilən əsərdə yazıcının özü var. Yazıçı müəyyən ideyalarını, fikirlərini, arzularını, istəklərini ifadə edir. Bu və ya digər mənada arzu və istəklərini personajlarına yükləyir. Tolstoy rus insanının vicdanı deməkdir. Məsələn, ondan "Sevastopol hekayələri"nin qəhrəmanı kimdir" deyə soruşanda, "Orda bir qəhrəman var, o da həqiqətdir" deyə cavab verirdi. Yeni Tolstoy həmişə həqiqəti ifadə etmək istəyirdi. Ona görə də rus insanı peyğəmbər axtarışında olmağı sevir. Rus yazıçıları da zaman-zaman öz-özünü peyğəmbər kimi cəmiyyətə

Yazıçıların müəllimi – Tolstoy

BƏŞƏRİYYƏTİN GƏLƏCƏYİNƏ ÜMİD İFADƏ ETMƏK...

Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Bədirxan Əhmədli hesab edir ki, Lev Tolstoy yaradıcılığı dünya ədəbiyyatına təsir etdiyi kimi, Azərbaycan ədəbiyyatına da təsirsiz qalmamışdır. Özü də bu təsir sağlığından başlayaraq bu gün də davam edir: "Öncə onu deyim ki, L.Tolstoy yaradıcılığı XIX yüzilin sonlarından başlayaraq bəzi əsərləri dilimizə tərcümə edilmiş, Azərbaycan mətbuat orqanlarında ("Kaspi", "Tazə həyat", "Səda" və s.) haqqında yazılara və əsərlərinə geniş yer verilmişdir. Dram əsərləri səhnələşdirilmişdir. Onun kiçik hekayələri XX yüzilin əvvəllərində məktəb proqramlarına salınmışdır. A.Şaiq, S.Vəlibəyov, R.Əfəndiyev və b. dərslərlərini tərtib edərkən onun əsərlərindən istifadə etmişdilər". Ədəbiyyatşünas alim qeyd edir ki, bütün bunlar çağdaş ədəbiyyata təsirsiz qalmır və gələcək yazıçıların formalaşmasına bu və ya digər şəkildə təsir göstərirdi: "Əsərlərinin sadəliyi bu cəhətdən onu Dostoyevski yaradıcılığından örnək keçirirdi. Yeni Azərbaycan ədəbi mühiti F.Dostoyevskidən çox onun yaradıcılığına müraciət edirdi. N.Nərimanov, F.Köçərli, C.Məmmədquluzadə, N.Vəzirov kimi yazıçılar məqalələrində onu daha tez-tez xatırlayırdılar. Onların hər biri Tolstoyun yaradıcılığının bir xüsusiyyətini götürür, ona uyğun yazmağa çalışırdılar. H.Zərdabi onunla məktublaşır, rus həyatının güzgüsünün yaradıcılığına yüksək qiymət verirdi. Yazıçı S.M.Qənizadənin o illərdə Yasnaya Polyanaya gedib onunla görüşməsi, Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş hekayəsini təqdim etməsi, L.Tolstoyun isə ona "Hər və sülh" romanını bağışlaması yazıcının milli ədəbi mühitə nə qədər yaxın olduğunu göstərirdi. Ümumiyyətlə, Azərbaycan yazıçıları bu zaman iki müasir rus yazıçısından daha çox təsirlənirdilər: A.P.Çexov və L.Tolstoy. Xüsusilə maarifçi yazıçılar L.Tolstoy

zusunda yazılan əsərlərdə də L.Tolstoyun "Hər və sülh" romanı sənətkarlıq baxımından öyrənilir və ona tez-tez müraciət edilirdi: "Bu cür nümunələr çoxdur. L.Tolstoyun Azərbaycan yazıçılarının ayrı-ayrı nümayəndələrinin yaradıcılığına təsiri böyük bir tədqiqatın mövzudur. Yazıcının Azərbaycan ədəbiyyatına, onun ayrı-ayrı nümayəndələrinin yaradıcılığına təsirini isə qısaca olaraq belə ümumiləşdirmək olar: sənətdə dil və ifadə sadəliyi, həyatı realistcəsinə təsvir etmək, bəşəriyyətin gələcəyinə ümid ifadə etmək..."

SİRLİ YAZIÇI

Yazıçı-publisit Kamran Nəzirlinin sözlərinə görə, Lev Tolstoy və onun yaradıcılığı haqqında Azərbaycanda çoxlu əsərlər yazılıb, dissertasiyalar müdafiə edilib: "Bizdə bu yazıcının hələ sağlığında sevrə-sevrə tərcümə və çap ediblər. Hələ ötən əsrin əvvəllərində Mirzə Cəlil Tolstoyun bir hekayəsini tərcümə etmiş, "Şərqi rus" qəzetində çap etdirmişdi. Bundan başqa, Mirzə Fətəli Axundov, Rəşidbəy Əfəndiyev, Həsən bəy Zərdabi, Abbas Səhhet, Abdulla Şaiq, Süleyman Sani Axundov, Nəriman Nərimanov, Mir Cəlal və onlarca başqa ədəbiyyat adamları Tolstoy yaradıcılığına müraciət ediblər". K.Nəzirli böyük yazıcının sonradan tapılmış bir əsərini - "Şeytan" povestini tərcümə etdiyini bildirir: "Amma hələ əsəri çap etdirməmişəm. Gözləyirəm, görüm hansı nəşriyyat bu maraqlı əsəri sifariş verəcək. Yeni, sualınızla bağlı bunu da deyim ki, konkret hansı yazıçımızın Tolstoydan təsirləndiyini dəqiq bilmirəm. Dünyada Tolstoyun yaradıcılığı yazıçılara çox təsir edib, ona "yazıçıların müəllimi" deyənlər də var. İngilis yazıçısı Con Qolsuorsi deyirdi ki, Lev Tolstoy sirli yazıçıdır, ona islahatçı-yazıçı da demək olar. Yazıçı insan ehtralarının elvan mənzərəsini, tarixi hadisələri, məişəti və ictimai həyatı son dərəcə gözəl təsvir edib, burdakı sonsuz hadisələr, bədii detallar adama valeh

Tolstoy qədər sual və problem ortaya qoyan yazıçı yoxdur. Bunu bir çox məşhur yazıçı, o cümlədən Drayzer, Romen Rollan, Qolsuorsi, Bulqakov, Maksim Qorki, Heminqvey, Bernard Şou və başqaları etiraf ediblər".

RUS İNSANININ VİCDANI

Ədəbiyyatşünas alim Rüstəm Kamal Lev Tolstoyu böyük ziddiyyətlər sahibi adlandırır: "Rus torpağının yetirdiyi dahi yazıçılardan biridir. O ziddiyyətlər sahibidir, antinomiya-ların daşıyıcısıdır. Məsələn, Xamovnikdə evi ola-ola deyirdi ki, evsizəm. Onun elmə, təhsilə münasibəti ziddiyyətlidir. O, elmi sevmirdi. Uşaqlar üçün dərslilər də yazırdı, məktəbin, təhsilin vacibliyindən danışırdı. Turgenev həsəd hissi də burdan gəlirdi. Turgenev universitet qurtarmışdı, iki diplomu var idi. Ancaq Tolstoy universiteti qurtarmayıb. Universitetə daxil olub, ancaq sonradan onu kənarlaşdırıblar. O, hərbi qulluğa yollanıb, Krım müharibəsində iştirak edib və zabıt rütbəsinə qədər yüksəlib. Ona görə də onun Turgenevlə münasibətlərində münasibətlərdən biri də həsəd hissi idi... Tolstoy Nekrasovu çox sevirdi, ona görə ki, Nekrasov kart oynamağı çox sevirdi və qadınbaz idi. Tolstoyun bundan xoşu gəlirdi. Deyirdi ki, Nekrasov gıd kişidir". R.Kamalın fikrincə, Tolstoyu dəyişdirən müharibə olub. Belə ki, o, Sevastopol hekayələrindən sonra tamamilə dəyişir: "Nekrasov "Sevastopol hekayələri"ni çap edəndə deyir ki, əsl rus nəsrini gəldi. "Sevastopol hekayələri"ndə Tolstoy Rusiyanın məğlubiyyətini dərk edir. Rus xalqının məğlub edilməsinin səbəbləri üzərində düşünür. O, əvvəlcə dekabr-ristlər haqqında əsər yazmaq istəyir. Sonralar fikrindən vaz keçir. Birinci Pyotr haqqında roman yazmaq istəyir. O, özünü həmişə aristokrat sayır və bununla da fəxr edirdi. "Sevastopol hekayələri" çap olunanda, əslində, hətta, ailədə də anlaşılmazlıq yaranıb. Ailədə "bunu doğurdanmı Lev yazıb" - deyə düşüncələr. Lev Tol-

təqdim etmək istəyiblər". R.Kamal qeyd edir ki, Lev Tolstoy həyatda sərt, kəskin adam idi və istənilən hadisələrə kəskin mövqeyini bildirməyə cəhd edirdi: "Ona görə də onun bir çox məktubları var ki, həmin məktublar öz kəskinliyi və sərtliyi ilə seçilir. Həqiqət axtarışında olan insanın əslində sonu belə olmalıdır. O, hardasa məchulluğa getməlidir. Təsədüfi deyil ki, o, qatarın vaqonunda öləndə son sözü "Ya neçeqo ne ponimayu" (Mən heç nə anlamıram) olub. Həqiqət axtarışında olan insanın son məqamda heç nə anlamıram deməsi, əslində, bir sufi addımı idi".

Təranə Məhərrəmov